

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

305

Ekonomia

Redaktorzy naukowi

Magdalena Rękas

Jerzy Sokołowski

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-382-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	13
Mieczysław Adamowicz, Paweł Janulewicz: Wykorzystanie analizy czynnikowej do oceny rozwoju społeczno-gospodarczego w skali lokalnej	15
Ewa Badzińska, Jakub Ryfa: Ekonomia wirtualnych światów – tendencje rozwoju	24
Tomasz Bernat: Egzogeniczne determinanty dominacji rynkowej na przykładzie Poczty Polskiej SA.....	37
Agnieszka Brelik, Marek Tomaszewski: Wybrane determinanty kształtujące współpracę innowacyjną przedsiębiorstw przemysłowych z jednostkami PAN i szkołami wyższymi na terenie Polski Północno-Zachodniej.....	50
Agnieszka Bretyn: Wybrane aspekty jakości życia młodych konsumentów w Polsce	62
Grzegorz Bywalec: Transformacja gospodarcza a regionalne zróżnicowanie ubóstwa w Indiach	73
Magdalena Cyrek: Determinanty zatrudnienia w usługach tradycyjnych i nowoczesnych – analiza regionalna.....	83
Sławomir Czech: Czy wokół państwa opiekuńczego toczy się jeszcze spór o wartości?.....	95
Sławomir Czetwertyński: Możliwości poznawcze prawa Metcalfe’a w określaniu wartości ekonomicznej sieci komunikacyjnych.....	108
Małgorzata Deszczka, Marek Wąsowicz: Polityka i strategia rozwoju Unii Europejskiej w koncepcji ekonomii zrównoważonego rozwoju	118
Karolina Dreła: Zatrudnienie nietypowe	129
Paweł Drobny: Ekonomia personalistyczna jako próba reorientacji ekonomii	142
Małgorzata Gajda-Kantorowska: Koszty bankructwa państwa	154
Małgorzata Gasz: Unia bankowa – w poszukiwaniu nowego paradygmatu na europejskim rynku bankowym	163
Małgorzata Gawrycka, Anna Szymczak: Zmiana struktury dochodów w Polsce w relacji kapitał–praca z uwzględnieniem sektorów gospodarki narodowej	174
Anna Golejewska: Innowacje i sposoby ich pomiaru na poziomie regionalnym	184
Mariusz Grębowiec: Zachowania nabywcze konsumentów na rynku usług bankowych w świetle badań	195

Urszula Grzega: Oszczędności i zadłużenie polskich gospodarstw domowych.....	207
Jarosław Hermaszewski: Sytuacja finansowa gminy a wybory bezpośrednie w gminach. Wstęp do badań.....	218
Elżbieta Jantóń-Drozdowska, Maria Majewska: Wpływ globalizacji na wzrost poziomu specjalizacji w międzynarodowej wymianie handlowej..	228
Tomasz Jasiński, Agnieszka Ścianowska: Możliwości oddziaływania na wzrost gospodarczy poprzez kontrolę poziomu ryzyka kredytowego w bankach przy wykorzystaniu systemów sztucznej inteligencji.....	240
Renata Jedlińska: Atrakcyjność inwestycyjna Polski – wybrane aspekty.....	252
Andrzej Jędruchniewicz: Inflacja jako cel polityki pieniężnej NBP.....	264
Michał Jurek: Wykorzystanie analizy duracji i wypukłości w zarządzaniu ryzykiem stopy procentowej.....	276
Sławomir Kalinowski: Znaczenie eksperymentu w metodologii nauk ekonomicznych.....	287
Teresa Kamińska: Struktura branżowa bezpośrednich inwestycji zagranicznych a kryzys finansowy	299
Renata Karkowska: Siła oddziaływania czynników makroekonomicznych i systemowych na wielkość globalnej płynności.....	311
Anna Kasprzak-Czelej: Determinanty wzrostu gospodarczego.....	323
Krzysztof Kil, Radosław Ślusarczyk: Analiza wpływu polityki stóp procentowych EBC na stabilność sektorów bankowych w wybranych krajach strefy euro – wnioski z kryzysu.....	334
Iwona Kowalska: Rozwój badań z zakresu ekonomii edukacji w paradygmacie interdyscyplinarności nauki	348
Ryszard Kowalski: Dylematy interwencjonizmu w czasach kryzysu	358
Jakub Kraciuk: Kryzysy finansowe w świetle ekonomii behawioralnej.....	370
Hanna Kruk: Rozwój zrównoważony w Regionie Morza Bałtyckiego na przykładzie wybranych mierników w latach 2005-2010.....	380
Kazimierz W. Krupa, Irmina Jeleniewska-Korzela, Wojciech Krupa: Kapitał intelektualny jako akcelerator nowej ekonomii (tablice korelacyjne, pracownicy kluczowi).....	391
Anna Krzysztofek: Normy i standardy społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw.....	401
Krzysztof Kubiak: Transakcje w procesie przepływu wiedzy w świetle nowej ekonomii instytucjonalnej.....	413
Paweł Kulpaka: Model konsumpcji permanentnej M. Friedmana a keynesowskie funkcje konsumpcji – empiryczna weryfikacja wybranych teorii na przykładzie Czech.....	423
Justyna Łukomska-Szarek, Marta Włóka: Rola kontroli zarządczej w procesie zarządzania jednostkami samorządu terytorialnego	434
Natalia Mańkowska: Konkurencyjność instytucjonalna – wybrane problemy metodologiczne.....	445

Joanna Mesjasz, Martyna Michalak: Percepcja zaangażowania przez adeptów zarządzania – szansą czy ograniczeniem dla współczesnych firm	457
Jerzy Mieszaniec: Innowacje nietechnologiczne w przedsiębiorstwach przemysłowych sektora wydobywczego	469
Aneta Mikula: Ubóstwo obszarów wiejskich w krajach Unii Europejskiej – demografia i rynek pracy	481
Grażyna Musialik, Rafał Musialik: Wartość publiczna a legitymizacja	492
Janusz Myszczyński: Wykorzystanie koncepcji <i>social savings</i> w określeniu wpływu sektora kolejowego na wzrost gospodarczy Niemiec w początkach XX w.	500
Aleksandra Nacewska-Twardowska: Zmiany w polityce handlowej Unii Europejskiej na początku XXI wieku	513
Anna Niewiadomska: Wydłużanie okresu aktywności zawodowej osób starszych w Polsce	524
Mariusz Nyk: Przeciętne wynagrodzenie a sytuacja na rynku pracy – przypadek województwa łódzkiego	536
Monika Pasternak-Malicka: Przesłanki ruchów migracyjnych Polaków z obszaru województwa podkarpackiego w kontekście kryzysu gospodarczego wywołanego kryzysem <i>subprime</i>	547
Jacek Pera: Budowa nowej architektury regulacyjnej w Europie jako element zarządzania ryzykiem niestabilności finansowej – rozwiązania pokryzysowe. Próba oceny i wnioski dla Polski	559
Renata Pęciak: Kryzysy w gospodarce w interpretacji Jeana-Baptiste’a Saya	573
Czesława Pilarska: Współczesny kryzys gospodarczy a napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski	584
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innowacyjna nauka a źródła jej finansowania	601
Adriana Politaj: Pomoc publiczna na subsydiowanie zatrudnienia w Polsce i w wybranych krajach Unii Europejskiej	617
Marcin Ratajczak: Odpowiedzialny biznes w aspekcie osiągniętych korzyści ekonomicznych na przykładzie przedsiębiorstw agrobiznesu	628
Magdalena Rękas: Dieta w krajach Unii Europejskiej i czynniki wpływające na jej poziom – przegląd wybranych badań	638
Włodzimierz Rudny: Rozwiązania zintegrowane w modelach biznesowych	653
Krzysztof Rutkiewicz: Pomoc publiczna na działalność badawczo-rozwojową i innowacyjność przedsiębiorstw w polityce konkurencji Unii Europejskiej w latach 2004-2010	663
Katarzyna Skrzyszewska: Konkurencyjność krajów Regionu Morza Bałtyckiego w świetle międzynarodowych rankingów	675
Tadeusz Sporek: Ewolucja i perspektywy grupy BRICS w globalnej gospodarce	684

Aleksander Surdej: Inwestycje w szkolenia zawodowe w świetle teorii ekonomicznej.....	695
Piotr Szajner: Wpływ zmienności kursu walutowego na międzynarodową konkurencyjność polskiego sektora żywnościowego	706
Stanisław Ślusarczyk, Piotr Ślusarczyk, Radosław Ślusarczyk: Problem skuteczności i efektywności decyzji menedżerskich w firmie w zakresie formułowania i wdrażania strategii	716
Sylwia Talar, Joanna Kos-Łabędowicz: Polska gospodarka internetowa – stan i perspektywy	729
Monika Utzig: Aktywa finansowe gospodarstw domowych a koniunktura gospodarcza	744
Agnieszka Wałęga: Nierówności dochodowe w kontekście przystąpienia Polski do Unii Europejskiej	754
Grzegorz Wałęga: Wpływ spowolnienia gospodarczego na zadłużenie gospodarstw domowych w Polsce	766
Grażyna Węgrzyn: Formy zatrudnienia pracowników w Unii Europejskiej – aktualne tendencje	778
Barbara Wieliczko: Krajowa pomoc publiczna w UE w okresie obecnego kryzysu.....	790
Artur Wilczyński: Znaczenie kosztów alternatywnych w rachunku ekonomicznym gospodarstw rolnych	802
Renata Wojciechowska: Wieloznaczności językowe współczesnej ekonomii	813
Jarosław Wojciechowski: Ewolucja koncepcji funkcjonowania rynku w społecznej nauce Kościoła Katolickiego.....	823
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Znaczenie lokalnych grup działania w budowaniu kapitału społecznego na obszarach wiejskich.....	834
Grażyna Wolska: Kodeksy etyczne jako instrument poprawnych relacji między podmiotem gospodarczym a konsumentem.....	844
Joanna Woźniak-Holecka, Mateusz Grajek, Karolina Sobczyk, Kamila Mazgaj-Krzak, Tomasz Holecki: Ekonomiczno-społeczne konsekwencje reklamy w segmencie leków OTC	853
Gabriela Wronowska: Oczekiwania pracodawców wobec absolwentów szkół wyższych w Polsce jako przykład bariery wejścia na rynek pracy... ..	861
Anna Wziętek-Kubiak, Marek Pęczkowski: Źródła i bariery ciągłości wdrażania innowacji przez polskie przedsiębiorstwa.....	872
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Instytucjonalna struktura rynku pracy w Polsce	884
Małgorzata Zielenkiewicz: Upodabnianie się krajów pod względem poziomu dobrobytu w procesie integracji europejskiej	895
Mariusz Zieliński: Demografia i aktywność zawodowa ludności a poziom bezrobocia w Unii Europejskiej.....	907
Jerzy Żyżyński: Gospodarka jako spójny system strumieni pieniądza a problem racjonalności pakietu fiskalnego.....	917

Summaries

Mieczysław Adamowicz, Paweł Janulewicz: The use of factor analysis for the assessment of socio-economic development on the local scale.....	23
Ewa Badzińska, Jakub Ryfa: The economy of virtual worlds – trend of development	36
Tomasz Bernat: Exogenous determinants of market dominance – Polish Post case	48
Agnieszka Brelik, Marek Tomaszewski: Selected determinants forming innovative partnership of traditional industrial companies with units of Polish Academy of Sciences and universities in north-western Poland.....	61
Agnieszka Bretyn: Selected aspects of quality of life of young consumers in Poland	72
Grzegorz Bywalec: Economic transformation and regional disparity of poverty in India.....	82
Magdalena Cyrek: Determinants of employment in traditional and modern services – regional analysis	94
Sławomir Czech: Is the welfare state’s dispute over values still alive?	107
Sławomir Czetwertyński: Cognitive possibilities of Metcalfe’s law in defining the economic value of communication networks	117
Małgorzata Deszczka, Marek Wąsowicz: Policy and development strategy in the European Union in the conception of economics of sustainable development	128
Karolina Dreła: Untypical employment.....	141
Paweł Drobny: Personalist economics as an attempt at economics reorientation	153
Małgorzata Gajda-Kantorowska: Costs of sovereign default.....	162
Małgorzata Gasz: Bank Union – in search of a new paradigm on the European banking market.....	173
Małgorzata Gawrycka, Anna Szymczak: Change of income framework in capital-labour scheme in Poland, including the sector of national economy	183
Anna Golejewska: Innovations and the way of their measure at the regional level.....	194
Mariusz Grębowiec: Purchasing behavior of consumers on banking service market in the light of research	206
Urszula Grzega: Savings and debt of Polish households.....	217
Jarosław Hermaszewski: Financial situation of a commune vs. local elections. Introduction to the study	227
Elżbieta Jantón-Drozdowska, Maria Majewska: The impact of globalization on a higher specialization level in international exchange of goods ...	239
Tomasz Jasiński, Agnieszka Ścianowska: Banks’ possibilities of influencing macroeconomic growth by the use of neural network systems in the credit risk control	250

Renata Jedlińska: Investment attractiveness of Poland – selected issues	263
Andrzej Jędruchniewicz: Inflation as a target of monetary policy of NBP ...	275
Michał Jurek: Use of duration and convexity analysis in interest rate risk management.....	286
Sławomir Kalinowski: The role of the controlled experiment in the methodology of economy	298
Teresa Kamińska: Economic activity structure of foreign direct investment and financial crisis	310
Renata Karkowska: The impact of macroeconomic and systemic factors on the global liquidity	322
Anna Kasprzak-Czelej: Determinants of economic growth	333
Krzysztof Kil, Radosław Ślusarczyk: The analysis of influence of the ECB interest rates' policy on a stability of bank sectors in selected countries of the eurozone – conclusions from the crisis.....	347
Iwona Kowalska: Development of research in the field of economics of education within the paradigm of interdisciplinarity of science	357
Ryszard Kowalski: The dilemmas of interventionism in times of crisis	369
Jakub Kraciuk: Financial crises in the light of behavioural economics.....	379
Hanna Kruk: Sustainable development in the Baltic Sea Region based on chosen indices in years 2005-2010	390
Kazimierz W. Krupa, Irmína Jeleniewska-Korzela, Wojciech Krupa: Intellectual capital as an accelerator of the new economy (correlation tables, key employees)	400
Anna Krzysztofek: Norms and standards of social responsibility in enterprises	412
Krzysztof Kubiak: Transactions in the flow of knowledge in the light of new institutional economics	422
Paweł Kulpaka: M. Friedman's permanent consumption model and Keynesian consumption functions – empirical verification of selected theories on the example of Czech.....	433
Justyna Łukomska-Szarek, Marta Włóka: The role of management control in management process of local self-government units.....	444
Natalia Mańkowska: Institutional competitiveness – selected methodological issues	456
Joanna Mesjasz, Martyna Michalak: Understanding the engagement by management adepts – a chance or a limitation for contemporary business	468
Jerzy Mieszaniec: Non-technological innovations in the industrial enterprises of mining sector.....	480
Aneta Mięka: Poverty of rural areas in the European Union member states – demography and labor market	491
Grażyna Musialik, Rafał Musialik: Public value and legitimacy	499

Janusz Myszczyzyn: Use of social savings concept in defining the role of railway sector on the economic growth in Germany in the early twentieth century	512
Aleksandra Nacewska-Twardowska: Changes in trade policy of the European Union at the beginning of the twenty-first century	523
Anna Niewiadomska: Extending the period of professional activity of the elderly in Poland	535
Mariusz Nyk: Average salary and the situation on the labour market – case of Łódź Voivodeship	546
Monika Pasternak-Malicka: Reasons form migration of Poles from Subcarpathian Voivodeship in the context of the economic crisis caused by the subpreme crisis	558
Jacek Pera: Construction of a new regulatory architecture in Europe as an element of financial instability risk management – post-crisis solutions. Attempt of assessment and implications for Poland.....	572
Renata Pęciak: Crises in the economy in the interpretation of Jean-Baptiste Say	583
Czesława Pilarska: The contemporary economic crisis and foreign direct investment inflow into Poland	600
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innovations in science and their financial sources	616
Adriana Politałaj: State aid for subsidizing of employment in Poland and in selected countries of the European Union	627
Marcin Ratajczak: Responsible business in the context of economic benefits gained on the example of agribusiness enterprises.....	637
Magdalena Rękas: Fertility rate in the European Union states and factors influencing the rate – review of selected surveys	652
Włodzimierz Rudny: Solution-based business models.....	662
Krzysztof Rutkiewicz: State aid for Research & Development & Innovation activities of enterprises in the European Union’s competition policy in the period 2004-2010.....	674
Katarzyna Skrzyszewska: Competitiveness of the Baltic Region countries in the context of international rankings	683
Tadeusz Sporek: Evolution and perspectives of BRICS group in the global economy.....	694
Aleksander Surdej: Investments in VET programmes: framework for an economic analysis	705
Piotr Szajner: The impact of exchange rated volatility on the competitiveness of Polish food sector on international markets	715
Stanisław Ślusarczyk, Piotr Ślusarczyk, Radosław Ślusarczyk: The problem of efficacy and effectiveness in the formulating and implementing of strategy decision making process	728

Sylwia Talar, Joanna Kos-Łabędowicz: Polish Internet economy – current state and future perspectives	743
Monika Utzig: Households’ financial assets and economic prospect.....	753
Agnieszka Wałęga: Income inequality in the context of accession of Poland to the European Union	765
Grzegorz Wałęga: Impact of economic slowdown on households’ debt in Poland	777
Grażyna Węgrzyn: Employment forms in the European Union – current trends.....	789
Barbara Wieliczko: State aid in the European Union in the period of the current crisis.....	801
Artur Wilczyński: The impact of opportunity costs on farms profitability.....	812
Renata Wojciechowska: Linguistic ambiguities of contemporary economics	822
Jarosław Wojciechowski: Evolution of free market concept in social teaching of the Catholic Church.....	833
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: The significance of local action groups in formation of social capital in rural areas	843
Grażyna Wolska: Ethical codes as a tool of correct relations between a firm and a consumer	852
Joanna Woźniak-Holecka, Mateusz Grajek, Karolina Sobczyk, Kamila Mazgaj-Krzak, Tomasz Holecki: Marketing of OTC medicines in Poland on the example of television advertising	860
Gabriela Wronowska: Expectations of employers towards graduates of universities in Poland as an example of barriers to enter the labor market	871
Anna Wziętek-Kubiak, Marek Pęczkowski: Sources and barriers of persistence of innovation of Polish manufacturing companies	883
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Institutional structure of the labor market in Poland	894
Małgorzata Zielenkiewicz: Convergence of the countries in terms of social welfare in the process of European integration	906
Mariusz Zieliński: Demography and economically active population vs. the level of unemployment in the European Union.....	916
Jerzy Żyżyński: Economy as a consistent system of money flows vs. the issue of fiscal pact rationality	931

Aleksander Surdej

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

INWESTYCJE W SZKOLENIA ZAWODOWE W ŚWIECIE TEORII EKONOMICZNEJ

Streszczenie: Artykuł analizuje ekonomiczne przyczyny publicznego wsparcia dla kształcenia zawodowego i szkoleń zawodowych (VET). Wskazuje, że kwalifikacje posiadają częściowo cechy dóbr publicznych, a ich podaż może być suboptymalna szczególnie w gospodarce zdominowanej przez mikro-przedsiębiorstwa i małe firmy. Autor analizuje związek między sposobem finansowania a temporalną orientacją programów VET. Wskazuje na potrzebę lepszego teoretycznego uzasadnienia rozwoju programów kształcenia zawodowego finansowanych w rosnącej skali ze środków funduszy strukturalnych.

Słowa kluczowe: ekonomia edukacji, kształcenie zawodowe, kwalifikacje ogólne i zawodowe.

1. Wstęp

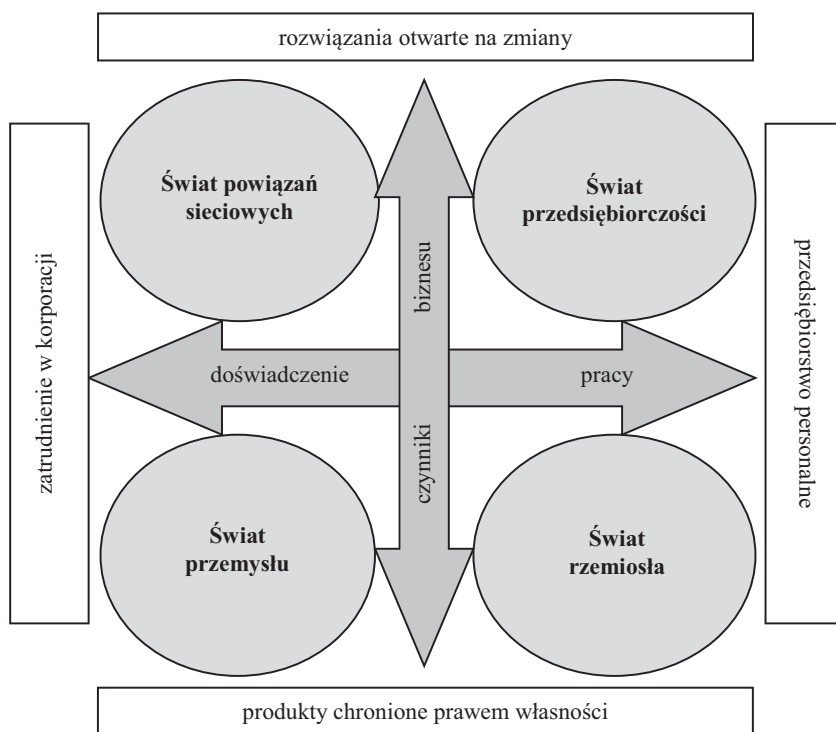
Wiele europejskich gospodarek cierpi z powodu wysokiego poziomu długotrwałego bezrobocia, który dotyczy głównie osób młodych (np. Hiszpania). Uważa się, że poza czynnikami koniunkturalnymi, duże bezrobocie jest wynikiem niedostosowania systemu formalnej edukacji do potrzeb rynku pracy i wymagań pracodawców. Dlatego też o podjęcie działań na rzecz poprawy systemu kształcenia i szkoleń zawodowych (*Vocational Education and Training* – VET) apeluje Komisja Europejska. W niedawno opublikowanym dokumencie (the Bruges Communiqué) argumentuje: „Jeżeli Europa zamierza utrzymać swoją pozycję największego na świecie eksportera produktów przemysłowych, musi posiadać także światowej klasy systemy VET. W społeczeństwie opartym na wiedzy, umiejętności i kompetencje zawodowe są równie istotne, jak umiejętności i kompetencje akademickie”¹. Pomimo iż problemowi „dostarczania” właściwych kompetencji na rynek, zarówno na poziomie wspólnej polityki europejskiej, jak i strategii narodowych, nadano wysoki priorytet, wśród ekspertów oraz badaczy nadal brak jest zgody co do właściwej diagnozy problemu, a wśród decydentów – co do skutecznej kuracji

¹ European Commission, The Bruges Communiqué on enhanced European Cooperation in Vocational Education and Training for the period 2011-2020, Bruksela 2010.

naprawczej. Niniejszy tekst jest przeglądem głównych źródeł rozbieżności dotyczących tych dwóch kluczowych kwestii.

2. Struktura gospodarki a horyzont czasowy skutków wyborów edukacyjnych

Światowy kryzys finansowy usunął w cień, ale nie przekreślił dynamicznych przemian współczesnych gospodarek. Zachodzące zmiany są trafnie opisywane za pomocą takich terminów, jak deindustrializacja, nadejście epoki usług i rozwój oparty na tym sektorze, gospodarka oparta na wiedzy (*knowledge based economies*), gospodarka sieciowa czy nasycanie przedsiębiorczością (*enterpreneurialization*) dziedzin, które wcześniej nie były traktowane jako obszary, których rozwój zależy od dynamiki przedsiębiorczości (przykładowo ochrona zdrowia, edukacja czy sektor muzealny).

Rys. 1. Cztery światy współczesnej gospodarki

Źródło: Gazelle Global Enterprising Future (2012), London, s. 10.

W tle tych pojęć znajduje się obserwacja, że kraje wysoko rozwinięte weszły w erę rozwoju gospodarczego, w której miejsca pracy nie są tworzone w stabilnym przemysłowym otoczeniu (fabryki, zakłady wytwórcze), lecz głównie w sektorze tradycyjnych (opieka medyczna) lub nowych (usługi informatyczne) usług.

Nawet jeżeli niektóre gospodarki przodują w produkcji przemysłowej (np. Niemcy), udział pracowników związanych z produkcją (stanowisk pracy wymagających kwalifikacji technicznych) ma we wszystkich wysoko rozwiniętych gospodarkach tendencję spadkową. Fakt ten rodzi trudności dla systemów formalnej edukacji, a w szczególności dla formalnych programów kształcenia i szkolenia zawodowego (VET), kiedy ta forma kształcenia ma dostarczyć (lub udoskonalić) kwalifikacji nie dla jasno określonych, ustrukturyzowanych i stabilnych miejsc pracy i zawodów w przemyśle (lub rzemiośle), lecz dla aktywności gospodarczej w *płynnej gospodarce (fluid economy)*, w gospodarce samozatrudnionych oraz przedsiębiorców, od których oczekuje się, że sami będą kształtować własne kwalifikacje oraz określać warunki zatrudnienia.

Mierząc się z takimi przemianami, systemy edukacji (w szczególności systemy kształcenia zawodowego (VET)), powinny stawać się silnie wewnętrznie (a także regionalnie) zróżnicowane tak, aby sprostać idiosynkratycznym potrzebom nowoczesnej gospodarki. Instytucje formalnego systemu VET powinny być zdolne do elastycznej reakcji na potrzeby przedsiębiorstw i pracowników, gdyż ograniczony jest popyt na jednolite kwalifikacje, a podaż kwalifikacji powinna być dostosowana do popytu także w wymiarze czasowym (kwalifikacje się starzeją, a nie utrwalane zanikają). Taki ogólny postulat stanowi jednak jedynie metakryterium, które samo w sobie nie wystarcza, aby, dla potrzeb polityki publicznej, określić, ile i jakich kwalifikacji w danym momencie potrzebuje gospodarka.

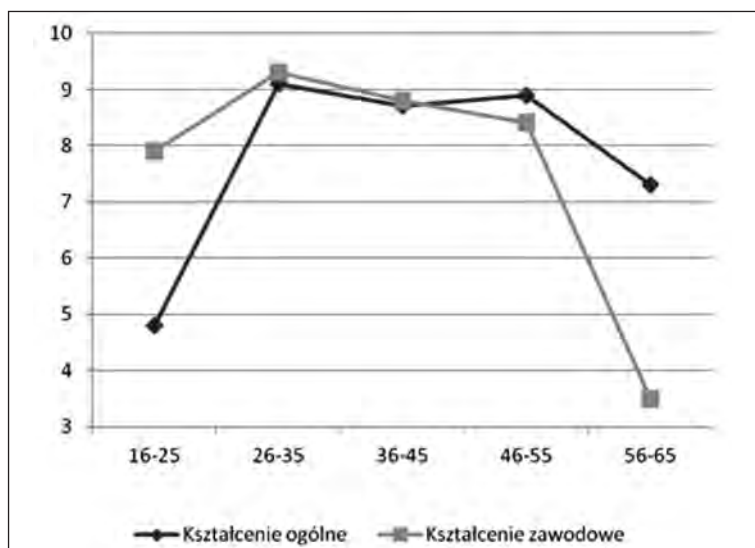
Jeżeli *płynna gospodarka* oraz zmienność charakterystyki i kompozycji miejsc pracy tworzy dla decydentów polityk publicznych pole pełne złożonych i wieloznacznych czynników, to dodatkowe komplikacje pojawiają się wówczas, gdy wymogi dotyczące kwalifikacji analizowane są nie *statycznie* (w danym momencie czasu), lecz *dynamicznie*, z uwzględnieniem perspektywy *życiowej trajektorii zawodowej*.

Z takiej perspektywy daje się zauważyć napięcie pomiędzy kwalifikacjami niezbędnymi do uzyskania zatrudnienia w danym momencie (kandydat musi dostosować się do wcześniej istniejącej struktury podaży miejsc pracy) a kwalifikacjami i kompetencjami koniecznymi dla efektywnego kształtowania całej własnej kariery zawodowej (dana jednostka może zmieniać miejsca pracy i musi być zdolna do dostosowania się do wymogów na nowym stanowisku). Dostrzeżenie międzyokresowych konfliktów odnoszących się do oczekiwań względem kwalifikacji rodzi pytanie: czy prawdą jest, iż kwalifikacje, które zwiększają szansę uzyskania zatrudnienia w danym momencie (teraz), są tożsame z kwalifikacjami, które pozwalają optymalizować całą karierę zawodową i maksymalizować dochody w dłuższym okresie (potencjalnie w ciągu całej kariery zawodowej)?

W niedawnym opracowaniu Eric Hanushek i jego współpracownicy podjęli próbę ekonometrycznej analizy powyższego problemu². W tym celu użyli danych z Międzynarodowego Badania Alfabetyzmu Dorosłych (Adult Literacy Survey – IALS) przeprowadzonego w 18 krajach na próbie blisko 15 000 pracowników w wieku od

² E.A. Hanushek, L. Woessmann, Lei Zhang, *Vocational education facilitates entry into the labour market but hurts employment at older ages*, Front Page, 21 November 2011.

16 do 65 lat. Pozwoliło im to na zbadanie wzorców cyklu zatrudnienia w ciągu całego życia pracowników o różnych typach kwalifikacji i zróżnicowanym poziomie wykształcenia. Przeprowadzili oni także porównanie relatywnej stopy zatrudnienia starszych i młodych ludzi posiadających wykształcenie ogólne ze stopą zatrudnienia wśród osób o wykształceniu zawodowym, zakładając, że „starsi dzisiaj ludzie są dobrą reprezentacją tego, jak młodzi ludzie będą wyglądać za kilka dekad”³. Dostępne informacje umożliwiły im również dopasowanie poszczególnych osób, które otrzymały edukację zawodową, do pojedynczych osób, które z kolei posiadały wykształcenie ogólne, lecz były porównywalne pod względem badanych kwalifikacji, pochodzenia rodzinnego, wieku oraz długości okresu kształcenia.

Nota: Kraje „staży zawodowych” (“Apprenticeship Countries”): Dania, Niemcy, Szwajcaria. Dane z International Adult Literacy Survey (IALS). Na wykresie przedstawiającym ścieżki zatrudnienia dla trzech “krajów staży zawodowych” widoczny jest niski poziom zatrudnienia wśród osób starszych. Wśród wszystkich krajów objętych badaniem stopa zatrudnienia jest wyższa dla młodzieży posiadającej wykształcenie zawodowe, lecz zależność ta odwraca się wśród osób w wieku około 50 lat. Te ścieżki zatrudnienia są najbardziej wyraźne dla „krajów stażowych” posiadających wspólne szkolno-zawodowe programy nauczania (*combined school and work-based education programmes*) (np. Dania, Niemcy, Szwajcaria), natomiast najmniej wyraźne wśród państw nieposiadających sformalizowanego systemu edukacji zawodowej, jak np. Stany Zjednoczone (Hanushek i inni 2011).

Rys. 2. Zatrudnienie w perspektywie cyklu życia ze względu na typ kształcenia w krajach „staży zawodowych” (“Apprenticeship Countries”)

Źródło: E.A. Hanushek, L. Woessmann, Lei Zhang, *General education, vocational education, and labor-market outcomes over the life-cycle*, NBER Working Paper 17504, National Bureau of Economic Research, October 2011.

³ *Op. cit.* Front Page, 21 November 2011.

Jednym z wniosków z analizy Hanusheka i współpracowników jest to, iż początkowe przewagi na rynku pracy posiadane przez osoby o wykształceniu zawodowym, w porównaniu z osobami o wykształceniu ogólnym, maleją wraz z wiekiem. Autor stwierdza, że: „Istnieje wymiana (*trade off*) pomiędzy krótkookresowymi zyskami a długoterminowymi kosztami wykształcenia zawodowego. Kwalifikacje dostarczane przez kształcenie zawodowe wydają się ułatwiać wejście na rynek pracy, lecz następnie w szybkim tempie stają się przestarzałe”⁴.

Przedstawione rezultaty badania przeprowadzonego przez zespół Hanusheka przestrzegają przed bezkrytycznym wprowadzaniem programów VET ukierunkowanych bardzo „wąsko”, na szybko stosowalne i praktyczne kwalifikacje. Ostrzeżenie to jest szczególnie ważne, gdy analizujemy potrzeby edukacyjne starzejących się społeczeństw europejskich, w których, jak się oczekuje, ludzie będą żyć i pracować dłużej. W takich warunkach większego znaczenia zaczyna nabierać uczenie się przez całe życie (*Life Long Learning*) ze względu na wysokie prawdopodobieństwo kontynuacji zatrudnienia wśród osób po 60. roku życia.

W sektorze przemysłowym oraz w krótkim okresie kwalifikacje są ściśle powiązane z istniejącymi miejscami pracy – premiuje się więc posiadanie kwalifikacji dobrze dopasowanych do takich miejsc pracy. W gospodarce nasyconej przedsiębiorczością i w sektorze usług oraz długim okresie istotne jest, aby zwracać uwagę na nabywanie kompetencji poznawczych i innych ogólniejszych kwalifikacji, które wspomagają rozwój *życiowej trajektorii zawodowej*. Specjalizacja zawodowa powinna być bowiem budowana na solidnych podstawach edukacji ogólnej.

3. Trójkąt polityk VET: pracodawcy, instytucje edukacyjne, uczniowie

Współczesne rządy, niezależnie od orientacji ideologicznych, wspierają rozwój kwalifikacji, postrzegając je jako „dobro publiczne”, które, pozostawione wyłącznie rynkowi oraz indywidualnym decyzjom, nie będzie dostarczone w odpowiedniej, społecznie optymalnej, ilości. Teoria ekonomiczna dostarcza mocnych argumentów na rzecz publicznego wsparcia (finansowania) programów VET. Wskazuje na te charakterystyki kwalifikacji, które czynią z nich dobro publiczne. Dotyczy to w szczególności kwalifikacji ogólnych, które nie są oferowane w wystarczającej ilości przez małe firmy dominujące we współczesnej gospodarce. Te niesprawności rynku szkodzą w szczególności młodym osobom, gdyż dla pojedynczej firmy zatrudnianie młodej osoby nieposiadającej wystarczających kwalifikacji jest kosztowne. Zorientowane na tworzenie warunków sprzyjających wzrostowi dobrobytu społecznego i odpowiedzialne wobec wyborców rządu dążą do zmniejszenia skali

⁴ E.A. Hanushek, L. Woessmann, Lei Zhang, *General education, vocational education, and labor-market outcomes over the life-cycle*, NBER Working Paper 17504, National Bureau of Economic Research, October 2011.

zjawiska, które określane jest mianem „pułapki niskich kwalifikacji”, gdyż zmniejsza ona szanse życiowe poszczególnych osób, a całą gospodarkę może zamknąć w „równowadze niskich kwalifikacji”⁵.

Wsparcie dla kształcenia zawodowego i szkoleń zawodowych przybiera formę publicznego finansowania i współfinansowania (wsparcie finansowe ze strony państwa może być ograniczone i stanowić jedynie pewien procent kosztów całkowitych, wówczas różnica pokrywana jest przez beneficjentów szkoleń lub pochodzi z innych źródeł), tworzenia instytucji (ośrodków) kształcenia zawodowego oraz regulowania rynku instytucji VET (możliwe rozwiązania w zakresie finansowania przedstawia tab. 1).

Tabela 1. Źródła finansowania programów VET

Źródło finansowania	Uczeń	Rząd		Biznes	
		krajowy	regionalny	pojedyncza firma	gałąź gospodarki
Płatne	100 %	0	0	0	0
Dotowane	Współpłatność	x	x	x	x
Bezpłatne	0	x	x	x	x

Nota: Wsparcie dla studentów może przyjąć formę ulgi podatkowej, dotowanej pożyczki lub stypendium państwowego.

Źródło: opracowanie własne.

Źródło finansowania wpływa na rodzaj kwalifikacji, które będą przekazywane. Firmy, które płacą (lub współpłacą) za szkolenia, oczekują dostarczenia kwalifikacji potrzebnych im „tu i teraz”, kwalifikacji „szytych na miarę”, wąskich, o niskim stopniu przenaszalności. Podobna prawidłowość obserwowana jest w odniesieniu do poziomu rządu, który finansuje (lub współfinansuje) szkolenia. Rządy regionalne wspierają rozwój kwalifikacji adekwatnych do potrzeb lokalnych przedsiębiorstw. Programy finansowane przez rząd centralny są bardziej ukierunkowane na dostarczanie kwalifikacji ogólniejszych, takich, które mogą znaleźć zastosowanie w skali całej gospodarki. Należy jednak pamiętać, iż udział sektora biznesowego w finansowaniu kształcenia zawodowego może, nawet wówczas, gdy jest niewielki, silnie oddziaływać na kierunek oferowanych szkoleń zawodowych, podporządkowując go potrzebom poszczególnych przedsiębiorstw.

Niezależnie od źródła finansowania (czy i w jakiej proporcji kształcenie zawodowe jest sfinansowane przez władze publiczne, firmy i ich zrzeszenia czy też samych uczących się) szkolenia są dostarczane przez wyspecjalizowane instytucje.

⁵ D. Finegold, D. Soskice, *The failure of training in Britain: analysis and prescription*, “Oxford Review of Economic Policy” 1988, vol. 4(3).

Zatrudniają one instruktorów szkolenia zawodowego, którzy często związani są z jakimś przedsiębiorstwem, być może są w nim na stałe zatrudnieni, a równocześnie posiadają przygotowanie pedagogiczne, które gwarantuje wysoki poziom zajęć. Idealnie byłoby, aby instruktorzy pracowali w konkretnych przedsiębiorstwach w niepełnym wymiarze godzin i mogli w tym samym miejscu prowadzić zajęcia z uczniami. Ułatwiłoby to dostęp do stosowanych technologii i urządzeń, które dla publicznych ośrodków kształcenia zawodowego są zbyt kosztowne. Konieczność uzgodnienia celów i łączenia środków sprawia, że kształcenie zawodowe jest polem, w którym szczególnie zalecane jest budowanie partnerskich rozwiązań między władzami publicznymi a prywatnymi firmami; chodzi o to, aby w najlepszym stopniu wykorzystać istniejące komplementarności, a środków publicznych użyć tak, aby pełniej wykorzystała zasoby i kontekst kształceniowy firm prywatnych (w tym celu uzasadnione jest oferowanie firmom ulg podatkowych czy częściowych dopłat).

Rola rządu nie kończy się na finansowaniu (czy współfinansowaniu), władze publiczne mają w swoich rękach także inne narzędzia wpływania na system szkoleń zawodowych. Dzięki pracy ośrodków badawczych dostarczają informacji na temat sytuacji na rynku pracy, tworzą zalecenia dotyczące ram kwalifikacji i szczegółowe metodologie ewaluacji projektów dotyczących kształcenia zawodowego. Ramy kwalifikacyjne mogą być użyteczne w ukierunkowywaniu inicjatyw dotyczących obszaru kształcenia przez całe życie. Jeśli kształcenie zawodowe staje się niezbędne w różnych okresach *życiowej trajektorii zawodowej*, to publiczne (lecz niekoniecznie rządowe) systemy certyfikacji kwalifikacji są użytecznym narzędziem *sygnalizowania* faktu ich posiadania oraz bodźcem do podejmowania wysiłku kształcenia się i sposobem zwiększania spójności systemu kształcenia i szkoleń zawodowych.

Jak już stwierdziliśmy, finansowanie szkoleń zawodowych może być nieefektywną, marnotrawiącą środki inwestycją, jeśli szkolenie jest błędnie ukierunkowane (na niewłaściwie dobrane kwalifikacje) lub realizowane jest w nieodpowiednim momencie (za wcześniej lub za późno). Istnienie krajowych ram ewaluacji kwalifikacji zawodowych, definiujących „kwalifikacyjne mixy”, zwiększa przejrzystość rynku szkoleń i kwalifikacji zawodowych i służy poprawie jego efektywnościowych charakterystyk. Ramy krajowe powinny być jednak wystarczająco elastyczne, aby umożliwiać uwzględniające specyficzne potrzeby lokalnego rynku pracy różnicowanie podaży kwalifikacji.

Jeśli kwalifikacje oraz informacja dotycząca rynku pracy (prognozy dotyczące kształtowania się popytu na dane kwalifikacje i ich podaży) są w znacznej mierze dobrami publicznymi, to państwa (lub regiony) powinny przeznaczać wystarczające środki na tworzenie i wspieranie istniejących ośrodków szkoleń zawodowych oraz na gromadzenie, opracowywanie i komunikowanie informacji o sytuacji na rynku kwalifikacji.

Bez aktualnej (dostępnej bez znacznego opóźnienia) wysokiej jakości informacji o nadwyżkach/niedoborach kwalifikacji maleje prawdopodobieństwo dopasowania oferty szkoleniowej do potrzeb przedsiębiorstw i samych uczących się. Nakłady na

stworzenie efektywnego systemu informacji przyniosą znaczne, choć rozproszone (przypadające wielu podmiotom) oraz rozłożone w czasie (pojawiające się w kolejnych okresach) korzyści. Podstawą dla uzyskiwania rzetelnych informacji jest prowadzenie badań panelowych (wieloletnich), gdyż dzięki nim: a) można lepiej rekonstruować i przewidywać indywidualne trajektorie zawodowe oraz b) precyzyjnie identyfikować dynamiczne współzależności pomiędzy zachodzącymi w gospodarce zmianami strukturalnymi a życiową trajektorią zawodową.

W niektórych sektorach gospodarki, przykładowo takich jak opieka socjalna czy edukacja podstawowa, można zakładać średniookresową stabilność wymogów kwalifikacyjnych, istnieją jednak sektory, w których wymogi kwalifikacyjne zmieniają się stosunkowo szybko (przykładem jest sektor usług dla biznesu). Prognozy kształtowania się wymogów kwalifikacyjnych w przyszłości powinny być formułowane w perspektywie średniookresowej (od 5 do 10 lat) i w odniesieniu do szerszych bloków kwalifikacji. Chodzi o to, aby prognozy nie były ani zbyt ogólne, ani nadmiernie szczegółowe.

Nowoczesne narzędzia telekomunikacyjne (w tym Internet) znacznie ułatwiają upowszechnianie i dostęp do informacji zmniejszają jego koszty. Jednakże samo tworzenie użytecznych informacji wiąże się z ponoszeniem kosztów i na ogół koszty tworzenia wiarygodnych informacji (informacji nieśmieciowych) spadają na budżety władz publicznych.

Należy pamiętać, że kwalifikacje nabywane są nie tylko w formalnych systemach kształcenia, ale także w sposób nieformalny, w kontekście uzyskiwanych doświadczeń zawodowych, pracy ochotniczej, praktyk i stażów. Niektóre przedsiębiorstwa, w szczególności te, które wykorzystują nowoczesne technologie i zatrudniają specjalistów, tworzą środowisko uczenia się, w którym tradycyjne elementy akademickie („uczenie się z książek”) połączone jest z bezpośrednim uczeniem się w trakcie wykonywania pracy⁶.

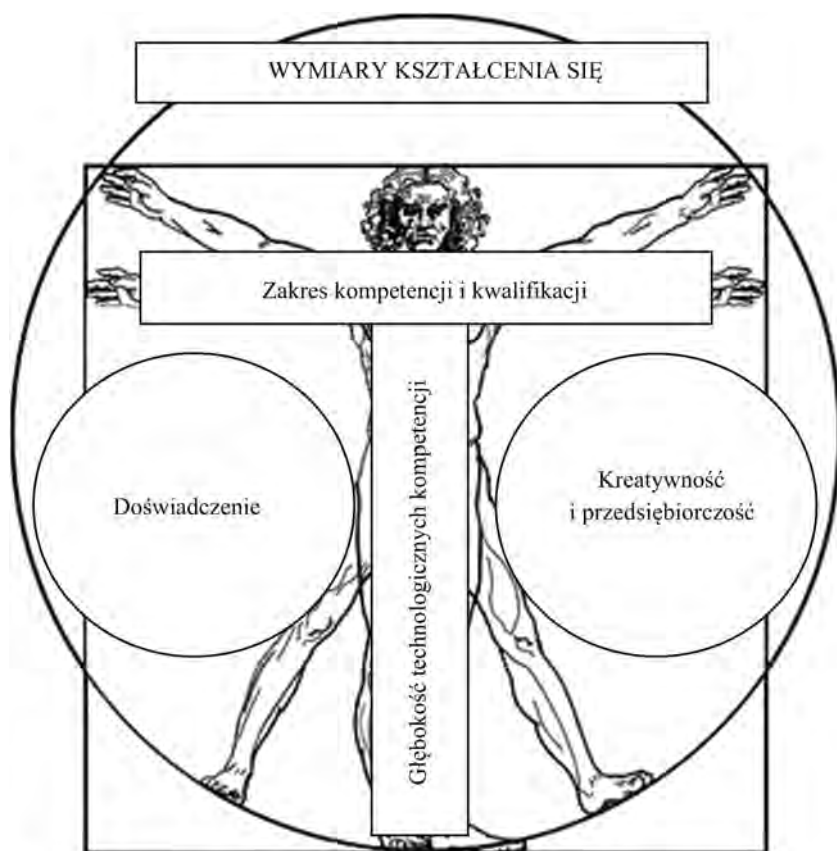
4. Czynniki służące określeniu właściwej mieszanki kwalifikacji

Jak zostało podkreślone, wyłączna orientacja na spełnianie oczekiwań pracodawców grozi tworzeniem programów kształceniowych, które dostarczają zbyt wąskich, z punktu widzenia wymogów życiowych trajektorii zawodowych, kwalifikacji. Polityka publiczna w obszarze kształcenia i szkoleń zawodowych powinna dążyć do równoważenia potrzeb firm, które oczekują „gotowych do użycia” w danym miejscu i czasie kwalifikacji z potrzebami uczniów, którym, w perspektywie całej życiowej trajektorii zawodowej, większe korzyści mogą przynieść kwalifikacje, które zwiększają zdolność do adaptacji do rynkowej zmienności.

Polityka publiczna w zakresie kształcenia zawodowego i szkoleń powinna być konstruowana w taki sposób, aby wzmocnione były długookresowe szanse zawodo-

⁶ J. Schalin, *The Apprentice*, The John William Pope Center, October 18, 2011.

we uczniów. Ideę tę zilustrować można za pomocą pojęcia kompetencji przybierających kształt litery T (zob. rys. 3). Pojęcie to zwraca uwagę na konieczność osiągania odpowiedniej równowagi między szerokością wiedzy a specyficzną technicznych kwalifikacji.

Rys. 3. Kształcenie zawodowe a osie kompetencyjne

Źródło: Gazelle Global (2012), *Enterprising Future*, s. 17.

Oczywiście, właściwe proporcje pomiędzy różnymi kwalifikacjami („mix kwalifikacyjny”) nie są łatwe do określenia, gdyż zależą od kontekstu strukturalnego danej gospodarki oraz od specyficznych cech uczącej się osoby (pracownika). Argumenty teoretyczne wskazują, że specyficzne kwalifikacje powinny stanowić nadbudowę nabytych kwalifikacji ogólnych. Skuteczne kształcenia zawodowe i efektywne szkolenia nie są możliwe bez wysokich kwalifikacji ogólnych. Młode osoby (oraz ich rodzice) są często nadmiernie optymistyczne w ocenie posiadanych kwalifikacji ogólnych – często oceniają się wyłącznie w danym, lokalnym kontekście, a brak po-

równań z kwalifikacjami posiadanymi przez osoby mieszkające w innych regionach i państwach czyni ich nieświadomymi niskiego poziomu posiadanych kwalifikacji ogólnych. Władze publiczne powinny być świadome tych zagrożeń i podejmować działania chroniące młode osoby przed odległymi w czasie negatywnymi skutkami nadmiernej orientacji na korzyści krótkookresowe. W niektórych państwach polityka publiczna w zakresie kształcenia i szkoleń zawodowych zorientowana jest na optymalizację życiowej trajektorii zawodowej⁷. Stworzenie systemu kształcenia zawodowego, który jest uznawany za jeden z najbardziej skutecznych w świecie, zajęło władzom Australii wiele lat⁸. Inwestycja w rozwój instytucjonalnej infrastruktury dla polityki publicznej w zakresie kształcenia zawodowego i szkoleń zawodowych okazała się społecznie efektywna.

5. Podsumowanie

Wiele deklaracji rządowych, podobnie jak Bruges Communiqué, stwierdza: “Musimy poprawić zdolność systemów kształcenia i szkoleń zawodowych (VET) do odpowiedzi na zmieniające się wymogi rynki pracy. Uwzględnienie potrzeb rynku pracy w programach VET wymaga lepszego zrozumienia dynamiki sektorowej i kwalifikacyjnej i zmian w istniejących stanowiskach pracy. We współpracy z właściwymi interesariuszami musimy przeprowadzać regularny przegląd edukacyjnych i kształceniowych standardów oraz wymogów dyplomowych. Należy ciągle adaptować treści kształcenia i szkoleń zawodowych (VET), infrastrukturę instytucjonalną oraz metody pracy, aby nadążać za zmianami technologii produkcji i organizacji pracy”⁹.

Trudno nie zgodzić się z tym stwierdzeniem, gdyż, jak argumentowaliśmy, wydatki na kształcenia i szkolenia zawodowe są inwestowaniem w dobra publiczne. Trudno jednak nie zauważyć, że olbrzymie środki, które w ramach funduszy strukturalnych UE były przeznaczone w Polsce na finansowanie szkoleń zawodowych, wydane zostały w sposób chaotyczny, a ich łączna społeczna efektywność wydaje się niska. Obawiać się można, że bez wykorzystania wyników badań ekonomicznych dotyczących efektywności inwestowania w tworzenie kwalifikacji ten stan rzeczy nie zmieni się także w przyszłości.

⁷ Przykładowo w Australii – zob. McMahon, Mary; Patton Wendy, Tatham, Peter (2008) *Managing Life, Learning and Work in the 21st Century*, Miles Morgan, Australia.

⁸ Australian National Training Authority (ANSA), *Shaping our future: A discussion starter for the next national strategy for vocational education and training 2004-2010*.

⁹ European Commission. “The Bruges Communiqué on enhanced European Cooperation in Vocational Education and Training for the period 2011-2020”, 7 December, Bruges 2010.

Literatura

- Australian National Training Authority(ANSA), *Shaping our future: A discussion starter for the next national strategy for vocational education and training 2004-2010*, 2003 (zasoby przeniesione w 2004 roku do the Department of Education, Science and Training).
- European Commission. "The Bruges Communiqué on enhanced European Cooperation in Vocational Education and Training for the period 2011-2020", 7 December, Bruges (dostęp 2 kwietnia 2013 roku z http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/vocational/bruges_en.pdf. 2010).
- Finegold, D., Soskice, D. *The failure of training in Britain: analysis and prescription*, "Oxford Review of Economic Policy" 1988, vol. 4(3).
- Gazelle Global, *Enterprising Future*, London 2012.
- Hanushek E.A., Woessmann L., Lei Zhang, *General education, vocational education, and labor-market outcomes over the life-cycle*, NBER Working Paper 17504, National Bureau of Economic Research, October 2011.
- Hanushek E.A., Woessmann L., Lei Zhang, *Vocational education facilitates entry into the labour market but hurts employment at older ages*, Front Page, 21 November 2011 (retrieved 12 June 2012 from <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/7300>).
- McMahon M., Patton W., Tatham P.() *Managing Life*, Learning and Work in the 21st Century, Miles Morgan, Australia 2008.
- Meer J., *Evidence on the returns to secondary vocational education*, "Economics of Education Review" 2007, vol. 26.
- OECD, *Learning for Jobs – The OECD Policy Review of Vocational Education and Training (VET)*, Paris, 2010.
- Schalin, Jay, *The Apprentice*, The John William Pope Center, October 18, 2011.

INVESTMENTS IN VET PROGRAMMES: FRAMEWORK FOR AN ECONOMIC ANALYSIS

Summary: The article discusses economic reasons for the government's support of VET programmes. It stresses public good qualities of skills and the underprovision of skills in the economy characterized by the domination of micro- and small firms. The author discusses the link between the modes of financing and the temporal orientation of VET programmes. He also observes lacking theoretical guidance behind a myriad of VET programmes financed in Poland from European structural funds.

Keywords: education economics, vocational education and training (VET), general and vocational skills.